

- Durai-Novakova, 1983* – Durai-Novakova K. M. Formyrovanye professyonalnoi hotovnosti studentov k pedahohycheskoi deiatelnosti : avtoref. dyss. ... d-ra. ped. nauk / K. M. Durai-Novakova. – M., 1983. – 52 s.
- Diachenko, 1976* – Diachenko M. Y. Psykholohycheskiye problemy hotovnosti k deiatelnosti / M. Y. Diachenko, L. A. Kandybovych. – Mynsk: Yzd-vo BHU, 1976. – 174 s.
- Kondrashova, 2006* – Kondrashova L. V. Kontseptsiiia «Vzaiemodii moralnykh i psykholohichnykh yakosteï u zmisti pedahohichnoho profesionalizmu» / L. V. Kondrashova // profesiine sttanovlennia maibutnoho vchytelia: monohrafichnyi ohliad. – Kryvyi Rih, 2006. – S.6-34.
- Linenko, 1996* – Linenko A. F. Teoriia i praktyka formuvannia hotovnosti studentiv pedahohichnykh vuziv do profesiinoi diialnosti : avtoref. dyss. ... d-ra. ped. nauk / A. F. Linenko. – K., 1996. – 44 s.
- Reber, 2000* – Reber A. Bolshoi tolkovyi psykholohycheskyi slovar. Tom 1 (A-O): per.s anh. / A. Reber. – M. : Veche, AST, 2000. – 364 s.
- Rybalko, 2008* – Rybalko L. S. Akmeolohichni zasady profesiino-pedahohichnoi samorealizatsii maibutnoho vchytelia: avtoref. dyss. ... d-ra. ped. nauk / L. S. Rybalko. – Kharkiv, 2008. – 42 s.
- Uznadze, 1961* – Uznadze D. N. Eksperymentalnye osnovy psykholohyy ustanovky / D. N. Uznadze. – Tbylysy, 1961. – 351 s.

УДК [373.21+373.31]:613.95

Ірина Шульга

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ 5–10-ТИ РОКІВ НА ЗАСАДАХ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ

У статті зазначено актуальність проблеми формування валеологічної культури у підростаючого покоління. Розкрито зміст гендерного підходу у контексті формування валеологічної культури у дітей. Обґрунтовано педагогічні умови формування валеологічної культури у дітей 5–10-ти років на засадах гендерного підходу, зокрема, врахування гендерного чинника у забезпеченні наступності та неперервності між дошкільним навчальним закладом і початковою школою процесу формування валеологічної культури; розроблення та впровадження інноваційного навчально-методичного забезпечення формування валеологічної культури для дошкільного навчального закладу і початкової школи з гендерним складником; розвиток паритетної взаємодії у триаді «батьки – діти – педагоги». Акцентовано увагу на детальній характеристиці виокремлених педагогічних умов. Зазначено окремі форми та методи роботи з дітьми 5–10-ти років, а також з батьками та педагогами.

Ключові слова: здоров'я, валеологічна культура, гендерний підхід, діти 5–10-ти років, дошкільний навчальний заклад, початкова школа, педагогічні умови, форми і методи виховання.

В статье указана актуальность проблемы формирования валеологической культуры у подрастающего поколения. Раскрыто содержание гендерного подхода в контексте формирования валеологической культуры у детей. Обоснованы педагогические условия формирования валеологической культуры у детей 5–10-ти лет на основе гендерного подхода, в частности, учет гендерного фактора в обеспечении преемственности и непрерывности между дошкольным учебным заведением и начальной школой процесса формирования валеологической культуры; разработка и внедрение инновационного учебно-методического обеспечения формирования валеологической культуры для дошкольного учебного заведения и начальной школы с гендерной составляющей; развитие паритетности взаимодействия в триаде «родители – дети – педагоги». Акцентировано внимание на полной характеристике выделенных педагогических условий. Указаны отдельные формы и методы работы с детьми 5–10-ти лет, а также с родителями и педагогами.

Ключевые слова: *здоровье, валеологическая культура, гендерный подход, дети 5–10-ти лет, дошкольное учебное заведение, начальная школа, педагогические условия, формы и методы воспитания.*

The article deals with the actuality of the problem of formation of valeological culture of young generation. The content of gender approach in the context of formation of 5–10 years old children's valeological culture has been revealed. The formation of valeological culture on the basis of gender approach provides the acquirement of valeological knowledge, skills by girls and boys, respect for their own health, flexible repertoire of health preservation behaviour.

Pedagogical conditions of formation of 5–10 years old children's valeological culture on the basis of gender approach have been determined, in particular they following: taking into account the gender factor in ensuring the continuity and coherence between pre-school and primary school in the formation of valeological culture, the development and implementation of innovative educational and methodical support of the valeological culture formation process for preschool and primary school with gender component as well as enhancing parity interaction in the «parents – children – teachers» triad.

Detailed characterization of the pedagogical conditions has been given. Forms and methods of the teaching of 5–10 years old children have been presented, in particular, in pre-school: interactive lesson, quests, consideration of behaviour of literary and cartoon characters, game, analysis of the problem and educational situations, discussion of valeological and gender issues etc.; in primary school: interactive lesson, project, making a collage, problem discussion, practical task etc.) The programme «About health and gender for girls and boys» for pre-school and teaching kit for primary school (a textbook and workbook «Basis of Health» for 4th grade, teacher book for 1st grade «Basis of Health. Didactic materials», and «Basis of Health. Synopsises of lessons») have been developed. Electronic part for textbook has been composed. It modernizes the educational process in primary school, making it more visual, emotionally, helps to develop different skills, empathy and tolerance.

Key words: *health, valeological culture, gender approach, 5–10 years old children, pre-school, primary school, educational conditions, forms and methods of education.*

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграції України розвиток здоров'ятворчого потенціалу підростаючої особистості, здатної до успішної життєдіяльності та партнерської взаємодії постає пріоритетним завданням державної політики, що відповідає змісту *міжнародних документів* (Біла книга Ради Європи, Конвенція ООН про права дитини), *нормативно-правових документів* України (стаття 24 Конституції України, Закони України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про охорону дитинства», «Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року), *національних програм* («Діти нації», «Здорова нація», «Репродуктивне здоров'я нації», «Фізичне виховання – здоров'я нації», «Діти України», «Освіта (Україна XXI століття», «Здоров'я 2020 – український вимір»)) та *освітніх документів* (Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Державний стандарт початкової загальної освіти). Усвідомлення значущості здоров'язбереження дітей активізує питання формування валеологічної культури у старших дошкільників і молодших школярів (5–10 років), зокрема, виявлення та реалізації ефективних педагогічних умов цього процесу, в основі яких будуть інноваційні, творчо-розвивальні підходи, зокрема, гендерний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз та узагальнення психолого-педагогічної літератури засвідчує наявність досліджень, які

стосуються окремих аспектів формування валеологічної культури у старших дошкільників (Т. Андрющенко, С. Бабюк, Т. Бабюк Н. Денисенко, Л. Лохвицька, С. Юрочкіна) і молодших школярів (Т. Бойченко, О. Ващенко, О. Дубогай, С. Кондратюк, Д. Ротфорт, О. Савченко). Питанням впровадження гендерного підходу в освітньо-виховний процес навчальних закладів займаються С. Вихор, Т. Говорун, Т. Голованова, Т. Дороніна, О. Кізь, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Луценко, А. Мудрик, Н. Павлущенко, Л. Штильова, Л. Яценко та інші вчені.

Формулювання цілей статті. Проте невирішеною залишається проблема врахування гендерного підходу у реалізації педагогічних умов формування валеологічної культури у дитячому віці, що підтверджує актуальність і доречність даного дослідження та зумовлює його мету – визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування валеологічної культури у дітей 5–10-ти років на основі врахування гендерного підходу.

Виклад основного матеріалу. Системотвірними положеннями у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов формування валеологічної культури у дітей 5–10-ти років стали засади гендерного підходу (Т. Говорун, Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець), який спрямований на: розвиток індивідуальності особистості; дотримання рівних прав та можливостей статей; демонстрацію соціально значущих взірців поведінки дівчаток і хлопчиків; уникнення різного роду небезпек; формування свідомого ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя, валеологічної культури тощо [Говорун, 2004; Дороніна, 2011; Кікінежді, 2011; Кравець, 2005]. Академік В. Кравець стверджує, що «гендерний підхід у педагогіці й освіті – це індивідуальний підхід до прояву дитиною своєї ідентичності, він дає більшу свободу вибору і самореалізації, допомагає бути достатньо гнучкою і вміти використовувати різні можливості поведінки» [Кравець, 2005: с. 427]. Гендерний підхід забезпечує можливості для наповнення особистісного предметного простору кожного вихованця валеологічними цінностями та відповідає засадам гендерного виховання.

Демократичний розвиток більшості країн свідчить, що дівчаток і хлопчиків виховують на моделях гендерно-нейтрального та гендерно-чутливого виховання. Гендерно-нейтральний підхід передбачає однакове ставлення до дитини, її виховання, незалежно від статевої належності. Проте його впровадження не гарантує досягнення дівчатками і хлопчиками рівних результатів, тому часто його називають «формальною рівністю» [Штылева, 2008: с. 33]. Натомість гендерно-чутливий підхід спрямований на розширення можливостей соціалізації обох статей: доповнення зон самореалізації дітей; організацію досвіду рівноправного співробітництва дівчаток і хлопчиків у спільній діяльності; зняття традиційних культурних заборон на емоційне самовираження хлопчиків, заохочення їх до вираження почуттів; створення з дівчатками досвіду самозаохочення та підвищення їх самооцінки; забезпечення умов для розвитку міжстатевої

чутливості; залучення татів, а не лише матерів, до виховання дітей [Кікінежді, 2011; Мудрик, 2003; Штильова, 2008].

У межах гендерного підходу визначальними умовами соціалізації дітей є дотримання сучасних стандартів гендерної рівності для обох статей (рівність доступу, рівність у ставленні та оцінюванні особистісних досягнень), створення рівних умов та можливостей для повноцінного розвитку дівчаток і хлопчиків без гендерних стереотипів та упереджень. У такому випадку відбувається альтернативний тип гендерної соціалізації – егалітарної, впроваджується особистісно орієнтоване виховання та навчання дітей 5–10-ти років, особистість та індивідуальність дитини стають пріоритетними у розвитку і вихованні та стоять вище традиційних рамок статі [Говорун, 2004; Дороніна, 2011; Кікінежді, 2011; Кравець, 2011].

У контексті досліджуваної проблеми, врахування гендерного підходу сприяє формуванню валеологічної культури у дівчаток і хлопчиків старшого дошкільного та молодшого шкільного віку через їх активізацію у різноманітних видах діяльності, вираження самостійності, самовизначення у сфері здорового способу життя, міжособистісних взаємин, збагачення уміннями і навичками з різних сфер життєдіяльності [Бойченко, 2010; Кікінежді, 2011; Кравець, 2011; Савченко, 2009].

Таким чином, формування валеологічної культури на засадах гендерного підходу передбачає набуття дівчатками і хлопчиками валеологічних знань, умінь і навичок, дбайливе ставлення до власного здоров'я, гнучкий соціостатевий репертуар здоров'язбережувальної поведінки [Шульга, 2016: с. 6].

Ураховуючи зазначене вище нами було виокремлено такі педагогічні умови формування валеологічної культури у дітей 5–10-ти років:

- врахування гендерного чинника у забезпеченні наступності та неперервності між дошкільним навчальним закладом і початковою школою процесу формування валеологічної культури;
- розроблення та впровадження інноваційного навчально-методичного забезпечення формування валеологічної культури для дошкільного навчального закладу та початкової школи з гендерним складником;
- розвиток паритетної взаємодії у триаді «батьки – діти – педагоги» [Шульга, 2016: с. 9-10].

Охарактеризуємо більш детально зміст виокремлених педагогічних умов. Урахування гендерного чинника в забезпеченні наступності та неперервності між дошкільним навчальним закладом і початковою школою процесу формування валеологічної культури у дітей 5–10-ти років (перша педагогічна умова) виявлялось у: репрезентації валеологічної та гендерної інформації в дидактичних матеріалах згідно з вимогами нормативних документів дошкільного навчального закладу і початкової школи; виборі адекватних віку інтерактивних форм і методів формування

валеологічної культури у дівчаток і хлопчиків 5–10-ти років за концентричним принципом (у дошкільному навчальному закладі: інтерактивне заняття, квест, обговорення поведінки літературних і мультиплікаційних героїв, гра, аналіз проблемно-пізнавальних ситуацій, бесіди валеологічної та гендерної тематики тощо; у початковій школі: інтерактивний урок, метод проектів, виготовлення колажів, проблемна бесіда, практичні роботи, виставки тощо); педагогічному моніторингу динаміки сформованості валеологічної культури у старших дошкільників і молодших школярів.

Відповідно до другої педагогічної умови (розроблення та впровадження інноваційного навчально-методичного забезпечення формування валеологічної культури для дошкільного навчального закладу та початкової школи з гендерним складником) підготовлено програму педагогічного супроводу дітей 5–10-ти років, яка відповідає чинним нормативним документам дошкільної та початкової освіти. Зокрема, для дошкільного навчального закладу запропоновано дидактичні матеріали гендерно-валеологічного спрямування «Дівчаткам і хлоп'яткам про здоров'я та гендер». Для початкової школи розроблено навчально-методичний комплект: підручник і робочий зошит «Основи здоров'я» для 4-го класу, посібники для вчителя 1-го класу «Основи здоров'я. Дидактичний матеріал», «Основи здоров'я. Конспекти уроків». Структурування навчально-методичного комплексу здійснювалось на таких методологічних засадах: 1) дотримання особистісно орієнтованого та гендерного підходів у здоров'язбереженні молодших школярів; 2) подання дидактичного матеріалу як засобу інтерактивної взаємодії у системах «учитель – учні», «батьки – діти»; 3) рівноцінне зображення чоловічої та жіночої статей у текстовому та ілюстративному матеріалах; 4) введення гендерних аспектів народознавчої та етнокультурної спадщини; 5) реалізація зворотного зв'язку у вигляді «кейс-стаді» на CD-диску.

Нововведенням є електронна частина до підручника «Основи здоров'я» для 4-го класу. Дидактично обґрунтовані матеріали несуть емоційно-ціннісне та практико орієнтоване навантаження, що дозволяє розширити інформаційне коло підручника. Зокрема, підібрано відео- та аудіофайли, уривки із художніх творів, слайд-шоу, тести, кросворди, відеокomплекс фізкультхвилинок у вигляді імітації певних дій; вправи для гімнастики очей, вух, пальців, шиї та тулуба; веселі руханки під музику, які сприяють активності та підвищенню працездатності дівчаток і хлопчиків на уроці. Електронна частина підручника модернізує навчально-виховний процес у початковій школі, робить його більш наочним, емоційно насиченим, сприяє виробленню життєво важливих навичок; розвитку емпатії, толерантного ставлення, активізації пізнавального інтересу дітей до вивчення основ здоров'я.

Реалізація третьої педагогічної умови (розвиток паритетної взаємодії у тріаді «батьки – діти – педагоги») передбачала підвищення

обізнаності вихователів, учителів і батьків як основних агентів гендерної соціалізації підростаючої особистості з принципами особистісно орієнтованої та гендерної педагогіки, основами партнерської взаємодії, демократичного спілкування у тріаді «батьки – діти – педагоги». З цією метою для роботи з педагогами та батьками адаптовано матеріали, розроблені Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравцем у межах виконання проекту «Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні» (ПРООН). Система гендерно-орієнтованих форм та методів роботи із педагогами і батьками включала: *тренінги* («Основні «виміри» гендеру», «Міфи та реальність у переборенні гендерних стереотипів»); *науково-практичні лекції* («Стать та гендер: соціальні феномени», «Засади гендерної педагогіки»); *практикуми* («Гендерна рівність в змісті освіти», «Гендерна експертиза освітніх та виховних програм для початкової школи», «Контент-аналіз дитячих журналів», «Приховані проблеми гендерної освіти», «Гендерні настанови у вітчизняній педагогічній спадщині В. Сухомлинського, А. Макаренка, С. Русової, К. Ушинського, Г. Ващенко») [*Гендерні стандарти...*, 2012: с. 15-17].

Висновки. Отже, вважаємо, що реалізація у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу та початкової школи вищезгаданих педагогічних умов забезпечить ефективне формування валеологічної культури у дітей 5–10-ти років. Перспективи подальших розвідок стосуються побудови моделі формування валеологічної культури у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віків на засадах гендерного підходу та перевірки її дієвості.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойченко, 2010 – Бойченко Т. Алгоритм здоров'ятворення особистості / Т. Бойченко // Біологія і хімія в школі. – 2010. – № 2. – С. 14-16.
- Говорун, 2004 – Говорун Т. В. Гендерна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді – К. : Академія, 2004. – 308 с.
- Гендерні стандарти, 2012 – Гендерні стандарти сучасної освіти : збірка рекомендацій. – 2012. – Частина 3. – 282 с. – (Програма розвитку ПРООН в Україні).
- Дороніна, 2011 – Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : [монографія] / Т. О. Дороніна. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 331 с.
- Кікінежді, 2011 – Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : [монографія] / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2011. – 400 с.
- Кравець, 2011 – Кравець В. П. Гендерна соціалізація молодших школярів : навч. посібник / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2011. – 192 с.
- Кравець, 2005 – Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки : навч. посібник / В. П. Кравець – Тернопіль : Джура, 2005. – 440 с.
- Мудрик, 2003 – Мудрик А. О полоролевом (гендерном) подходе в социальном воспитании / А. Мудрик // Воспитательная работа в школе. – 2003. – № 5. – С.15-19.
- Савченко, 2009 – Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посіб. для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко ; [2-е вид., доп., переробл.]. – К. : СПД Богданова А. М., 2009. – 226 с.
- Штылева, 2008 – Штылева Л. В. Фактор пола в образовании: гендерный подход и анализ / Л. В. Штылева. – М. : ПСРСЕ, 2008. – 316 с.

Шульга, 2016 – Шульга І. М. Формування валеологічної культури у старших дошкільників і молодших школярів на засадах гендерного підходу : автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Шульга Ірина Мирославівна. – Київ, 2016. – 20 с.

REFERENCES

- Boichenko, 2010* – Boichenko T. Alhorytm zdorov'iatvorennia osobystosti / T. Boichenko // *Biologhiia i khimiiia v shkoli*. – 2010. – № 2. – S. 14–16.
- Hovorun, 2004* – Hovorun T. V. Genderna psykholohiia : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / T. V. Hovorun, O. M. Kikinezhdi – K. : Akademiia, 2004. – 308 s.
- Genderni standarty..., 2012* – Genderni standarty suchasnoi osvity : zbirka rekomendatsii. – 2012. – Chastyna 3. – 282 s. – (Prohrama rozvytku PROON v Ukraini).
- Doronina, 2011* – Doronina T. O. Teoretyko-metodolohichni zasady gendernoï osvity ta vykhovannia uchnivskoi molodi : [monohrafiia] / T. O. Doronina. – Kryvyi Rih : Vydavnychiy dim, 2011. – 331 s.
- Kikinezhdi, 2011* – Kikinezhdi O. M. Genderna identychnist v ontogenezi osobystosti : [monohrafiia] / O. M. Kikinezhdi. – Ternopil : «Navchalna knyha – Bohdan», 2011. – 400 s.
- Kravets, 2011* – Kravets V. P. Genderna sotsializatsiia molodshykh shkoliariv : navch. posibnyk / V. P. Kravets, T. V. Hovorun, O. M. Kikinezhdi. – Ternopil : «Navchalna knyha – Bohdan», 2011. – 192 s.
- Kravets, 2005* – Kravets V. P. Istoriia gendernoï pedahohiky : navch. posibnyk / V. P. Kravets – Ternopil : Dzhura, 2005. – 440 s.
- Mudrik, 2003* – Mudrik A. O polorolevom (gendernom) podhode v sotsialnom vospitanii / A. Mudrik // *Vospitatel'naya rabota v shkole*. – 2003. – № 5. – S. 15–19.
- Savchenko, 2009* – Savchenko O. Ia. Vykhovnyi potentsial pochatkovoi osvity : posib. dlia vchyteliv i metodystiv pochatkovoho navchannia / O. Ia. Savchenko ; [2-e vyd., dop., pererobl.]. – K. : SPD Bohdanova A. M., 2009. – 226 s.
- Shtyleva, 2008* – Shtyleva L. V. Faktor pola v obrazovanii: gendernyy podhod i analiz / L. V. Shtyleva. – M. : PERSE, 2008. – 316 s.
- Shulha, 2016* – Shulha I. M. Formuvannia valeolohichnoi kultury u starshykh doshkilnykiv i molodshykh shkoliariv na zasadakh gendernoho pidkhodu : avtoref dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.07 «Teoriia i metodyka vykhovannia» / I. M. Shulha. – Kyiv, 2016. – 20 s.

УДК 371.134:37.035-053.5

Оксана Юрченко

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті науково обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування соціальної компетентності молодших школярів. Вона презентована у вигляді чотирьох блоків: теоретичного, змістового, технологічного та результативного.

Виділено наукові підходи до дослідження окресленої проблеми: загальнонаукові підходи (системний, синергетичний) та конкретно-наукові (особистісно орієнтований, компетентнісний, середовищний, технологічний) та комплекс принципів. Зміст та ресурс підготовки систематизовано у три етапи: стимулювально-пізнавальний, конструктивно-діяльнісний, практико-узагальнювальний. Технологічний компонент обґрунтованої моделі представлений основними складниками технології реалізації моделі – формами та методами взаємодії в системі підготовки фахівця. Результативний блок представлено компонентами готовності майбутнього вчителя початкової школи до формування соціальної компетентності молодших школярів (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний) Узагальнено критерії та